

RECENSIES

J.H.M. Kommers, *Besturen in een onbekende wereld. Het Europese binnenlands bestuur in Nederlands-Indië: 1800-1830. Een Antropologische studie* (2 dln.; Meppel: Krips Repro, 1979, xiv + 340 en 126 blz., f50,-).

Een systematisch onderzoek naar de organisatie, de personele samenstelling, de beleidsdoeleinden en het functioneren van het Nederlandse ('Europese') bestuursapparaat in het voormalige Nederlands-Indië - meer in het bijzonder het korps binnenlands bestuur - heeft tot nu toe niet plaats gehad. Weliswaar bestaat er een uitgebreide, zij het verouderde, literatuur over bepaalde aspecten van het Nederlandse binnenlands bestuur, maar afgeronde studies die een goed inzicht geven in de structuur en ontwikkeling van dit apparaat ontbreken. Wij weten weinig af van de recrutering van de Nederlandse bestuursambtenaar, de eisen die aan zijn opleiding en de toelating tot de verschillende ambten werden gesteld, het carrièreverloop, de taakvervulling die men van hem verwachtte, de kwalificaties waaraan men moest voldoen om een 'geslaagd' ambtenaar te zijn, etcetera. Ook het prosopografische element is ternauwernood onderzocht. In het buitenland is het vergelijkbare onderzoek verder gevorderd. Ik noem onder andere de studie van William B. Cohen, *Rulers of Empire: The French Colonial Service in Africa* (1971), en de monografieën die L.H. Gann en P. Duignan achtereenvolgens hebben gewijd aan de Duitse, Britse en Belgische koloniale bureaucratie in Afrika.

De schrijver van de hier te bespreken dissertatie, die aan de Universiteit van Nijmegen culturele antropologie studeerde en met zijn proefschrift de doctorsgraad in de sociale wetenschappen verwierf, heeft deze leemte met juistheid onderkend. Hij stelde zich, naar hij schrijft, oorspronkelijk ten doel na te gaan welke functies het binnenlands bestuur in de Nederlands-Indische samenleving heeft vervuld. Het was daarbij zijn intentie om, naast bepaling van de officiële beleidsvoering ten aanzien van dat bestuurskorps, ook aandacht te schenken aan de kijk die de bestuursambtenaren zelf hadden op hun taak en positie in die samenleving. Zijn voorkeur voor het detail deed hem echter besluiten met een 'explorerend' onderzoek van de eerste dertig jaar van de negentiende eeuw (dus de periode van onzekerheid tussen Compagniebestuur en cultuurstelsel) te volstaan. Een onderzoek dat in hoofdzaak werd gebaseerd op reis- en volksbeschrijvingen, memoires van bestuursambtenaren en andere gedrukte bronnen - de in het tweede deel opgenomen bibliografie is van een indrukwekkende omvang - maar ook op ongedrukt materiaal (onder andere uit de collecties Van Alphen, Engelhard en Baud). Dit alles is dus nog maar een begin. Het is de bedoeling, dat andere delen over de tijd na 1830 zullen volgen.

Kommers heeft zijn dissertatie uitdrukkelijk gepresenteerd als een antropologische studie. In hoever hij in die toelag is geslaagd en een substantiële bijdrage heeft geleverd aan de antropologische wetenschap, staat niet aan mij ter beoordeling. Ik zal mij bepalen tot de vraag in hoever zijn onderzoek een verrijking vormt van onze historische kennis.

Hoewel ik, zoals uit het bovenstaande moge blijken, veel waardering heb voor het initiatief van Kommers, stelt zijn boek wat dit laatste betreft teleur. Zijn overzicht van de ontwikkeling van het binnenlands bestuur tot 1830, dat het hoofdbestanddeel vormt van zijn proefschrift, bevat weinig nieuws en is vaak te summier of te weinig geordend om duidelijk te zijn. De door hemzelf ruitelijk erkende liefde voor het detail heeft de schrijver, naar mijn mening, ernstig parten gespeeld. Als wel meer explorateurs in het rijk van Clio is Kommers, zo heeft het de schijn, verstrikt geraakt in het overvloedige bronnenmateriaal, waardoor hij tussen de bomen niet altijd het bos meer zag staan. Daarbij is hij in de valkuil gestort van te veel en te lang te willen citeren in een poging op die wijze 'iets van de sfeer van het verleden weer te geven'. De schrijver heeft kennelijk ook gevoeld, dat deze werk-

wijze haar bezwaren had. Hij komt er echter eerlijk voor uit dat 'hoe nauwkeuriger ik met het verleden bekend raakte, hoe meer het erop leek dat alles belangrijk was...'. Dit is uiteraard een dilemma dat zich wel vaker bij historisch onderzoek pleegt voor te doen! De uitkomst was in dit geval een met citaten (en helaas ook te veel drukfouten) doorspekt onderzoeksverslag, waarin de schrijver zich te vaak op zijpaden begeeft en dat daardoor structuur en samenhang mist.

Deze kritiek neemt niet weg, dat Kommers vaak belangwekkende dingen zegt, bijvoorbeeld wanneer hij het binnenlands bestuur als factor in de geschiedenis van de antropologie behandelt, ingaat op de bruikbaarheid van negentiende-eeuwse etnografieën voor de moderne antropoloog, of het werk van een aantal bestuursambtenaren/etnografen (althans bestuurders met etnografische pretenties) bespreekt, zoals de man van de Lampongs Du Bois, de taalambtenaar P.P. Roorda van Eysinga en de latere gouverneur-generaal Van den Bosch. Kommers legt verder een gezonde reserve aan de dag tegenover de houdbaarheid van 'samenzweringstheorieën' of de gedachte dat in het verloop van de koloniale geschiedenis een lijn zou kunnen worden aangegeven die het resultaat zou zijn geweest van planning of bewuste calculatie. Zeker in hem als sociale wetenschapper valt het te prijzen dat hij zich niet van theoretische modellen heeft bediend als Procrustes-bed voor de gecompliceerde historische werkelijkheid. Zijn boek maakt nog eens duidelijk, hoe slecht men in de eerste decennia van de negentiende eeuw (maar ook lang daarna) was geïnformeerd over de inheemse samenleving, hoe zeer men met recht bestuurd 'in een onbekende wereld', hoe weinig er van boven af gericht beleid werd gevoerd en hoeveel door de plaatselijke bestuursambtenaren moest worden geïmproviseerd. Wel wil het mij voorkomen, dat de auteur zich soms al te veel door sympathie voor het 'keurkorps' van het (latere) binnenlands bestuur heeft laten meeslepen - misschien waren daaraan ook de gesprekken niet vreemd die hij met voormalige bestuursambtenaren heeft gevoerd. Zijn stelling bijvoorbeeld, dat een bestuursambtenaar zich niet kon permitteren autoritair te zijn in onze hedendaagse betekenis van het woord, omdat hij anders zeker geen goed bestuursambtenaar zou zijn, zou ik niet graag tot de mijne maken, al was het slechts om de blijkbaar achterliggende gedachte, dat het binnenlands bestuur alleen maar uit *goede* bestuursambtenaren bestond.

C. Fasseur

Jacques Giele, *Arbeidersleven in Nederland 1850-1914* (Nijmegen: SUN, 1979, 320 blz., f29,-, ISBN 90 6168 133 2).

In zekere zin is dit werk een aanvulling op de bijdrage van de schrijver over 'Arbeidersbestaan' (Levenshouding en maatschappijbeeld van de arbeidende klasse in Nederland in het midden van de negentiende eeuw)¹. Hierin baseerde hij zich vooral op berichten van rapporteurs die zelf niet tot de arbeidersklasse behoorden uit een tijd nog vóór de opkomst van de arbeidersbeweging. De stroom van materiaal gaat breder vloeien tegen het eind van de negentiende eeuw, vooral dankzij de verslagen van de parlementaire en regeringsenquêtes naar de arbeidstoestanden in fabrieken en werkplaatsen van 1886 en 1890. Bovendien is het dan ook de georganiseerde arbeidersbeweging zelf die via haar persorganen en brochures bijdraagt tot de documentatie ook voor het nageslacht (met name Domela Nieuwenhuis

1. *Jaarboek voor de geschiedenis van socialisme en arbeidersbeweging in Nederland* (Nijmegen: Sun, 1976) 21 vlg.